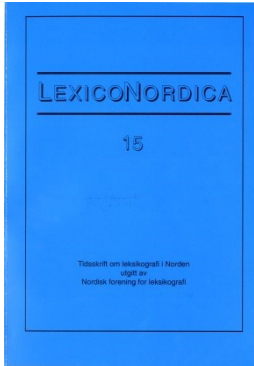

LexicoNordica

Forfatter:	Trond Trosterud	
Anmeldt værk:	Mårit Frändén, Björn Lundqvist og Karin Wilson. <i>Verbh. En sydsamisk verbhandbok</i> . Konsultförlaget. Uppsala Publishing House. 206 s.	
Kilde:	LexicoNordica 15, 2008, s. 347-353	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Trond Trosterud

Märit Frändén, Björn Lundqvist og Karin Wilson. *Verbh. En sydsamisk verbhandbok*. Konsultförlaget. Uppsala Publishing House. 206 s.

Innleiing

Verbh er, som tittelen seier, ei handbok over sørsamiske verb. Boka er på 206 sider, og inneheld over 4000 verb med fullstendig og eintydig opplysning om korleis kvart einaste av desse verba blir bøygd. Når det gjeld sørsamisk er all grammatisk litteratur som kan gje oss meir informasjon enn vi hadde før, godt nytt. Denne boka er ei slik bok. Meldaren skuldar å gjere greie for at han har sterke eigeninteresser i denne saka: I arbeidet mitt med sørsamisk språkteknologi er eg totalt avhengig av fullstendige og eintydige opplysningar om sørsamisk grammatikk. Takk vere denne boka har vi no eit fungerande analyseprogram for sørsamiske verb (<http://giellatekno.uit.no/cgi/p-sma.nno.html>), mens substantivdelen av analysatoren vår framleis er meir variabel, og adjektivdelen rett og slett er fråverande.

For kvart verb i registeret har *Verbh* ei omsetjing til svensk. Sjølv om ho som ordbok betrakta dermed står på line med andre sørsamiske ordbøker, er det ikkje her innhaldet i boka ligg. Det er rettare å klassifisere *Verbh* som ei grammatisk ordbok, ei morfologisk ordbok over ein sentral del av det sørsamiske leksikonet, nemleg verba.

Boka består av eit forord og åtte kapittel. Innleiingskapitlet, "Verb-systemet och verbhandboken" presenterer strukturen til handboka og korleis ho skal brukast.

Omtekst

Kapitlet "Hjälpsscheman" er eit sett av tabellar som for ei kvar ordform gjer det mogleg å finne eit sett av moglege infinitivar. Problemet med sørsamisk er nemleg at mange av dei ulike stamme-klassene ikkje har ein stammevokal, men eit sett av rot- og stammevokalar, som vekslar med kvarandre via eit sett av vokalvekslingar, omlyd. Tabellane er sett opp deduktivt slik: For kvart sett av verbsuffiks (til saman 6 ulike sett), vil kvar rotvokal (mellom 3 og 11) vise til ein eller to ulike stammevokalar. Av i alt 40 rotvokal-suffiksklasse-kombinasjonar er 10 tvitydige og 30

eintydige. I tre av fire tilfelle vil kombinasjonen rotvokal + suffiks bestemme rotvokalen i infinitiv på ein eintydig måte, mens i ein av fire tilfelle er det to moglege rotvokalar. Suffikset *-am* (i Skjema 1, for suffiksa *-am* og *-ah*) kombinert med rotvokal *aa* vil t.d. gje infinitiv med rotvokal på *ae* og stammevokal *-e*, som *tjaalam* → *tjaeledt* 'å skrive', jf. hjålpschema 1 s. 19:

Vokal i den böjda formens 1:a/3:e stavelse	ä ↓	a ↓	å ↓	ea ↓	aa ↓	åa ↓	ua ↓
Vokal i infinitivens 1:a/3:e stavelse	i	e	u	ie	ae	åe	ue

Suffikset *-e* kombinert med *åa* i forma *gååte* gjev to moglege rotvokalar, *aa* og *åa*, som i *gaatodh* 'å forsvinne' og *gåatodh* 'å beite' (hjålpschema 3). For mange av dei tvitydige tilfella vil det sjølvsagt ikkje vere meir enn eitt mogleg verb, slik at det vil vere færre enn 25 % tvitydige tilfelle. T.d. vil *-a* og *ua* for ordforma *ruahta* etter hjålpschema 2 teoretisk gje oss formene **ruehtedh* og *roehtedh*, men berre den siste er belagt i registeret, som 'å springe'. Dette hjelpeskjemasystemet gjev ei meir presis skildring av sørsamisk verbmorfologi enn vi tidlegare har hatt tilgang til, og allereie her står vi med andre ord framfor eit fint stykke nybrottsarbeid.

Verbparadigma

Dei neste kapitla, "Oregelbundna verb", "Jämnstaviga verb", "Uddastaviga verb" og "Kontrakta verb"¹ presenterer verbparadigma for dei ulike stammetypane. Sørsamisk har tre uregelrette verb, negasjonsverbet, kopulaverbet 'å vere', og modalverbet *edtjedh* 'å skulle', desse blir lista opp med eigne paradigmer. Negasjonsverbet er sjølvsagt uregelrett, det har berre finitte former. Kopula er uregelrett på mange punkt, framfor alt ved å ha eigne former for når det står til nektingsverbet, ved å ha ei suppletivistisk form (frå *årrodh*) i perfektum, og ved å ha ei uregelrett stammedanning. Verbet *edtjedh* skil seg frå verb som *vedtedh* 'å gje'

¹ Dvs. uregelrette, likestava, oddestava og kontrakte verb.

ved å ha ein avvikande vokalisme, og ved ikkje å ha lange preteritumsformer. Desse tre verba må med andre ord ha eigne paradigmer, noko dei altså også har fått.

For likestava verb er *Verbh* meir eksplisitt enn tidlegare grammatikkar. Sørsamisk har seks stammeklassene for likestava verb (markert I–VI i Bergsland og Mattson Magga 1993). I *Verbh* får vi eksplisitte paradigme for alle seks, og dermed sjå at det berre er tre av dei som har omlyd, nemleg klassene I, II og IV. Dei andre tre klassene manglar omlyd. Også for ulikestava verb finn vi ei eksplisitt drøfting. I tidlegare grammatikkar, som t.d. Bergsland (1982), har vi berre hatt eitt paradigme for ulikestava verb. Her får vi ein uttømmende oversikt. *Verbh* er med andre ord meir eksplisitt og uttømmende enn tidlegare grammatikkar.

Kontrakte verb

Verbh fører opp eit eige paradigme for såkalla kontrakte verb, noko som er kontroversielt. I samisk og finsk grammatisk tradisjon viser nemninga ”kontrakt” til verb som i dag har ei stamme på to stavingar, men som historisk har hatt tre, og der dei gamle trestava stamma står att i visse bøyingsformer. I lemmalista fører *Verbh* opp 18 kontrakte verb, alle inkoative (*billijidh*, *dabtijidh*, *damtijidh*, *doeltijidh*, *dåårijidh*, *gååtijidh*, *ïervijidh*, *jojkijidh*, *mïnnijidh*, *obrijidh*, *orrijidh*, *rïjkijidh*, *skïebtjijidh*, *skïemtjijidh*, *tjoevkijidh*, *tjåårijidh*, *tsihkijidh*, *voejijidh*). Forfattarane presenterer desse verba på denne måten:

Det finns olika åsikter om de kontrakta verben i sydsamiskan. Vi har valt att följa Håkan Rydvings böjningsmodell, som delvis sammanfaller med paradigm som ges i Mikko Korhonens Die Konjugation im Lappischen (...) och i grammatikdelen av Gustav Hasselbrinks ordbok. (...) Knut Bergsland tar emellertid inte upp någon kontrakt verbböjning i sin sydsamiska grammatik, och kontrakta verb brukar heller inte finnas med i vanliga läroböcker.

I eit korrekturark til *Verbh*, som er sirkulert av Björn Lundqvist, blir denne bøyingsklassen kommentert slik:

3. sid 86-87 ‘billijidh’. Vi har fått påpekanden om att (mönsterverbet) ‘billijidh’ inte är ett kontrakt verb utan böjs som ett vanligt uddstavigt. Man menar att med vårt kontrakta böjningsmönster så sammanfaller böjningen av ‘billijidh’ i vissa personer med det tvåstaviga verbet ‘billedh’ IV, vilket böjs som ‘mïnnedh’ IV och att man därför bör böja ‘billijidh’ som ett uddstavigt verb.

Det er rett at kontrakt *billijdh* 'bli rädd' (med *bill-* som stamme) fell saman med eit alternativt *billedh* 'vara rädd' i «vissa personer» (i 15 av 18 finitte former, og i 7 av 9 presensformer). Men dette i seg sjølv er ikkje nok til å slå dei to stammeklassene saman. Kontrakt *billijdh* skil seg frå *billedh* i presens og preteritum 3Sg, i presens 3Du, og altså i infinitiv. Med eit ulikestava *billijdh* (med *billij-* som stamme), vil ulikskapen vere større, med samanfall i infinitiv, og i presens berre i 3. person dualis

Spørsmålet er kva som skjer for dei tilfella der dei tre bøyingsmønstra har ulike former. Dei tre bøyingsmønstra fordeler seg slik, i presens (tabellen viser bøyinga av likestava *billedh*, og kontrakt og ulikestava bøyning av *billijdh*):

	Likestava bøying	Kontrakt bøying	Ulikestava bøying
1 sg	billem	billem	billijem
2 sg	billh	billh	billijh
3 sg	bælla	billie	billije
1 du	billien	billien	billijien
2 du	billeden	billeden	billijidien
3 du	billiben	billijægan	billijægan
1 pl	billibe	billibe	billijibie
2 pl	billide	billide	billijidie
3 pl	billieh	billieh	billijieh

Korhonen, Hasselbrink og Rydving er ein sterk trio i sørsamisk lingvistik, og ein positiv effekt av at *Verbh* eksplisitt presenterer det kontrakte bøyingsmønsteret, er at vi no kan undersøke kva verbformer som faktisk er i bruk. På giellatekno-prosjektet har vi laga både kontrakte og ulikestava paradigmer for *billijdh*-verba, og gjeve dei ulike taggar (+CTR og +ODD). Ei førebels teljing viser 24–15 i favør av ulikestava over kontrakt (på eit korpus på i overkant av 64 000 ord), men det trengst ei nærare analyse av kvart einskild tilfelle, og framfor alt eit større og meir variert korpus, for å kunne seie noko meir om dette.

Ei anna sak er sjølv sagt det normative aspektet: Viss sørsamiske normeringsorgan går inn for at desse verba skal normerast som ulikestava verb, så blir dei det. For vår del på giellatekno-prosjektet vil ei slik avgjerd innebere at normative genereringsprogram (som <http://giellatekno.uit.no/cgi/p-sma.nno.html>) og eit framtidig sørsamisk ordretteprogram ikkje vil innehalde det kontrakte paradigmet, men sannsynlegvis at vi vil

halde på det i den deskriptive analysatoren vår (for å kunne analysere dei kontrakte formene som evt. likevel kan vere i bruk). I alle fall er det positivt at *Verbh* har sett denne problemstillinga på dagsorden.

Lemmalista

Verbh inneheld omtrent 4000 verb (både grunnverb og avleide verb). Som tal på grunnverba i eit språk (dvs. utan moderne, uassimilert lånord, som sørsamisk og dermed også *Verbh* har lite av), er ikkje 4000 urovekkjande lågt. På den andre sida har dei samiske språka (også sørsamisk) eit rikt system av verbavleiingssuffiks, noko som inneber at 4000 ikkje er noko høgt tal. Eit grunnverb (og eit grunns substantiv) kan i prinsippet danne eit tosifra tal avleide verb, og sjølv om talet på leksikaliserde avleiingar i gjennomsnitt er lågare, bør ei samisk verbliste nok fleirdoblast, samanlikna med språk utan verbavleiing. Det er likevel verd å merkje seg at standardordboka over moderne sørsamisk, Bergsland og Mattson Magga (1993), ikkje inneheld meir enn om lag 4400 den heller, og at svært mange av dei er referansar til parallellformer.

Verbh i bruk

Som andre verbhandbøker ("501 spanske verb" o.l.) er ei bok som *Verbh* nyttig for språkstudentar. Med hjelp av denne boka er det mogleg å finne bøyinga av ei kvar verbform. Skilnaden mellom sørsamisk og spansk er at mens det for spansk finst mange andre kjelder, framfor alt mange ulike typar av kjelder, er dette den einaste uttømmmande kjelda til denne informasjonen for sørsamisk. Bergsland (1982) gjev rett nok verbparadigmer for ulike- og likestava verb, men ikkje for alle stamme-klassene, og slett ikkje for alle omlydsklasser innafor kvar stammeklasse. Bergsland og Mattson Magga (1993) gjev informasjon om stammeklasse for kvart einskild verb, men ikkje om omlydsmønsteret. Med både grammatikk og ordbok tilgjengeleg er det i prinsippet mogleg å resonnerer seg fram til rett form, men stammeklasse står i ordboka, og suffiks og omlydstabell står på to ulike stader i grammatikken, og sambandet mellom ordform og omlyd er ikkje alltid eksplisitt i grammatikken. Det er stor interesse blant unge sørsamar for å lære seg sørsamisk, men dei to viktigaste verka, grammatikken og ordboka, er skriva for sørsamiskspråklege heller enn for norskspråklege. *Verbh* er eit brot med denne tradisjonen, og derfor ei svært viktig bok.

Manglar ved boka

Viss det er noko som manglar i denne boka, må det vere ei baklengssortert liste over verba. Det ville ha gjeve ein ny innfallsvinkel til settet av verb, og vere til nytte for alle som prøver å sjå systematikken i det sørsamiske ordforrådet.

Ordboka inneheld eit par trykkfeil, summert opp på ei errataliste, tilgjengeleg frå forfatarane (verbh@same.net). Ein av feila har større konsekvensar enn andre: På s. 76 har det trestava verbet *goltelidh* 'lyssna' ei 3Sg preteritumsform på *-e*, denne utgjer den einaste skilnaden på suffiksa mellom denne og dei andre klassane *Verbh* sett opp for ulikestava verb (det finst andre skilnader, men dei er i stammevokalismen). På bakgrunn av dette suffikset sette vi i giellatekno-prosjektet opp to separate bøyingsklasser for ulikestava verb, og grupperte verba deretter. Men så viste det seg altså at *e*-en var ein trykkfeil, *goltelidh*-verba skulle ha *-i*, dei som alle andre ulikestava verb.

Oppsummering

Baksideteksten konkluderer med at "Verbh är (...) ett oundgängligt referenshjälpmedel för alla som kommer i kontakt med sydsamiska." Det er lett å vere samd i ein slik konklusjon. Med denne boka har sørsamisk fått eit nytt og særst viktig tilskot til den grammatiske litteraturen sin. Boka er laga med den filosofien at sørsamisk er eit språk som kan lærast, og at det dermed trengst uttømmende informasjon om grammatikken.

På toppen av alt er boka også ei svært vakker bok. 206 sider med tabellar tettpakka av informasjon er ikke det ein skulle tru var mest innbydande, men her blir paradigma opphøgd til poesi, og gjev dermed ein ny dimensjon til grammatikkens estetikk.

Det er all grunn til å gratulere Märit Fränden, Björn Lundqvist og Karin Wilson med arbeidet dei har gjort. Verbh fortener ei plass i bokhylla til alle som arbeider med sørsamisk, og kan tene som modell for alle som vil lage tilsvarende verk.

Litteratur

- Bergsland, Knut 1982: *Sydsamisk grammatikk*. Universitetsforlaget.
- Bergsland, Knut og Lajla Mattsson Magga 1993: *Åarjelsaemien-
daaroen baakoegærja / Sydsamisk-norsk ordbok*. Indre Billefjord:
Idut.

Trond Trosterud
forskar
Humanistisk fakultet
N-9037 Universitetet i Tromsø
trond.trosterud@hum.uit.no